

קנגורו

שיחה על פרשת נח

הנושא המרכזי בפרשת נח הוא כמובן סיפור המבול. אבל הפרשה מכילה גם נושאים אחרים כגון התרבות האדם בעולם וסיפור מגדל בבל. סיפור מגדל בבל מזכיר משהו שאני רוצה לדבר עליו, אבל קודם הסיפור עצמו בקצרה:

הסיפור בא להסביר למה לעיר בבל קראו בשם זה. ברור שזאת אגדה ולא סיפור מעשה. מסופר שהאנשים ששרדו את המבול התרבו ודורות חדשים באו לעולם ועכשיו הם רוצים "לשדרג" את היישוב שלהם. במקום חברה אגררית הם רוצים להיות חברה אורבנית. יש להם גם טכנולוגיה חדשה לבנייה. הם יודעים לשרוף לבנים. לבנים שרופות הן הרבה יותר חזקות מלבני טיט, ואיתן אפשר לבנות בניינים גדולים וגבוהים. ובכן חלק מהם הגיעו למקום בשם שינער והחליטו לבנות עיר ומגדל שיגיע לשמים. מאז ומתמיד היתה שאיפה לארכיטקטים לבנות בניינים גבוהים. קחו לדוגמא את מגדל אייפל, המגדל בטייוואן, המגדלים התאומים במאלזיה וכיוצא באלה. גם לנו יש מגדלי עזריאלי. הדבר הזה לא מצא חן בעיני אלוהים. אני לא יודע למה. את הנימוק הלאקוני המופיע בתורה אני פשוט לא מבין, וזה גם לא משנה לגבי מה שאני רוצה לומר. על כל פנים אלוהים טיכס עצה עם עצמו והחליט למנוע מהם לבנות את העיר והמגדל. איך הוא עשה את זה? עד אותו זמן כל בני האדם דיברו בשפה אחת. עכשיו אלוהים "ירד" אליהם ובלבל את שפתם. זה טכסיס מעולה ויעיל.

מספרים שכאשר המהגרים הראשונים הגיעו ליבשת אוסטרליה הם ראו שם בין היתר גם חיה מוזרה כזאת עם זנב חזק, רגליים קדמיות קצרות ורגליים אחוריות ארוכות שקופצת ממקום למקום. שאלו את אחד המקומיים – הם לא ידעו את השפה והשתמשו בשפת סימנים והבעות פנים – שאלו איך קוראים לחיה הזאת. הוא ענה קנגורו. המהגרים היו שמחים ללמוד את שם החיה, והתחילו גם הם לקרוא לה בשם הזה. עבר זמן וחלק מהמהגרים למדו את השפה המקומית. ואז התברר להם שבשפה המקומית "קנגורו" פירושו "אני לא מבין אותך". עד כאן הסיפור. אבל היות והוא מסתובב סביב שפות, זה נותן לי הזדמנות לדבר על שפות.

גם אם אלוהים לא היה מבלבל את השפות של בני אדם, אולי הם היו בונים את המגדל, אבל ספק אם היו מלקקים דבש מה-"שפה האחת" וה-"דברים האחדים" שלהם. זה מפני שהשפה שלהם, כמו כל השפות, לא היתה שפה אידיאלית, אלא עמומה במידת מה. אמנם אנחנו מחזיקים מעצמנו "נזר הבריאה" מפני שאנחנו בעלי החיים היחידים שיודעים לדבר, ועל ידי כך לקדם את הציויליזציה שלנו. בכך יש הרבה מן האמת, אבל במקביל לכך השפות הן גם מקור לא אכזב של עמימות ואי דיוקים, ובתור כאלה גורמות להרבה אי הבנות, כעס, עוינות ואפילו מלחמות. אני אתן כמה דוגמאות ואחר כך אומר משהו שהוא בחזקת אנקדוטה:

בשפה אידיאלית לכל דבר יש שם אחד. אין דבר שיש לו יותר משם אחד, ואין שם שמצביע על יותר מדבר אחד.

מה זה גבר? איש או תרנגול?

ומי זה הדוד שלי? אח של אבא, אח של אמא או בכלל האהוב שלי?

ומי זה הגיס שלי? בעל אחותי, אח של אשתי או בעל אחות של אשתי?

אם אני אגיד בכעס "אוי! הגיס המטומטם שלי עשה את זה עוד פעם", אני מתכוון לאדם אחד. אבל אם יש לי חמישה גיסים ארבעה מהם נעלבים מפני שלא דייקתי בדברי. מלכתחילה לא הייתי צריך להשתמש במילה הגסה הזאת, אבל אם כבר השתמשתי, העלבתי כמה אנשים ללא צורך.

אם מישהו אומר "הגיס של המנכ"ל לשעבר", מה אפשר להבין מזה? למי מתייחסת המילה לשעבר? האם המנכ"ל קיבל קידום לתפקיד יותר בכיר ועכשיו הוא המנכ"ל לשעבר, או שהוא התגרש, או שהגיס שלו התגרש? אולי למילה "לשעבר" יש תוקף משנה כלומר קרו שני הדברים או אולי שלושתם. אל תגידו לי שאני מפרק משפחות על ימין ועל שמאל, אני רק רוצה לדעת את המשמעות של הביטוי.

למה יש הוצאה לפועל ואין הוצאה לתואר השם או לתואר הפועל? זה בסדר?

לא רק בשמות יש עמימות, גם במילות יחס:

אם הספר הוא על השולחן, אז איך יתכן שאנחנו מדברים על הילדים והנכסים שלנו? אולי נתחיל לדבר מתחת לנכדים שלנו.

אם אנחנו מתפללים ל-אל אחד, אז איך זה שאני הולך אל היציאה? האם הגויים הולכים אליל היציאה?

אם אנחנו נמצאים ב-אולם הזה, אז איך זה שמדובר ב-אדם מסוים? אולי מדובר מחוץ לאותו אדם.

הפועל "להיות" הוא בעייתי כמעט בכל השפות. בו בזמן שאפשר לשאול "כמה אנשים בעולם לא שותים משקאות חריפים?", הרי שאי אפשר לשאול "כמה אנשים בעולם אינם?" (במובן של לא קיימים – הנה נזקקתי להסביר את המילה "אינם" על ידי שימוש במילה קיים).

איך אומרים במילים $(a+b)^2 = a^2 + b^2 + 2ab$? – נכון, "החזקה השניה של סכום שני ערכים מספריים שווה לסכום של החזקה השניה של הערך הראשון והחזקה השניה של הערך השני ופעמיים המכפלה של שני הערכים". יפה מאוד. ואם זה היה ההפרש של שני ערכים? – נכון, במקום ועוד היה פחות. יופי! אתם ממש גאוניים. עכשיו תגידו את זה במלים (להציג לקהל נוסחה מתמטית מסובכת שנכתבה מבעוד מועד באותיות גדולות על נייר גדול).

אל תנסו אפילו. גם אם תנסו, אחרי שתגיעו לסוף בעמוד השלישי, תשכחו את ההתחלה בעמוד הראשון. סימנים ונוסחאות באו לעולם כדי לאפשר הבעת רעיונות שאי אפשר להביע אותם במלים. זאת אחת החולשות של השפות.

... ועוד כאלה וכאלה בעיות הנובעות מעמימות השפות.

ועכשיו לסיפור:

באיזשהו זמן באמצע המאה העשרים ישבו בקיימברידג' שבאנגליה שני פילוסופים גדולים ושוחחו ביניהם. האחד היה מי שהוגדר כפילוסוף האנגלו-סאקסי הגדול ביותר במאה העשרים, הלא הוא ברטרנד ראסל, והשני מי שהיה תלמידו לשעבר שהפך להיות עמיתו ובן שיחו, והוא לודוויג ויטגנשטיין האוסטרי.

ראסל טען טיעון כלשהו, ולחזוק דבריו אמר "כפי שאפשר לומר בוודאות שבחדר הזה אין קרנף". ויטגנשטיין אמר "לא, אי אפשר לומר את זה". ראסל שאל בתמיהה "מה? אי אפשר לומר שבחדר אין קרנף?" וכדי להקניט את תלמידו לשעבר התחיל לחפש בצורה מופגנת מתחת לשולחן ולכיסאות, אולי בכל זאת יש קרנף שחמק מעיניו, אבל העין החדה של ויטגנשטיין תפסה אותו! לראסל היה מזג נוח וחוש הומור בריא. ויטגנשטיין לעומתו היה קצת אימפולסיבי, והוא אמר "מה אתה עושה שטויות? אני אומר לך שאי אפשר לומר את זה, אז אי אפשר לומר את זה". ראסל, כאילו מדבר עם עצמו, אמר "המהנדס הגרמני שלי הוא שוטה גמור; הוא לא מוכן להסכים אתי שבחדר אין קרנף". למה הוא אמר גרמני, אני לא יודע. אולי התכוון לכך שויטגנשטיין דיבר גרמנית. אבל בנושא מהנדס הוא צדק. ויטגנשטיין למד הנדסה אוירונאוטית לפני שפנה לפילוסופיה.

מאז השיחה הזאת פילוסופים רבים דרשו בה, אבל אף אחד לא בטוח למה התכוון ויטגנשטיין. הם מגמגמים על "כן" ו-"לא" ו-"אולי". אם אנשי המקצוע לא בטוחים במה שויטגנשטיין התכוון אליו, אני על אחת כמה וכמה.

ויטגנשטיין התחיל את העבודה שלו בפילוסופיה עם השאלה "מדוע לעומת המדע שהתקדם מאוד והשיג הישגים נאים, הפילוסופיה דורכת במקום? מדוע אנחנו עדיין שואלים את אותן השאלות ששאלו הפילוסופים הקדמונים כמו אלה של יון העתיקה?" תוצאת מחקרו בנושא זה היתה הקביעה ש-"למעשה אין שאלות ובעיות פילוסופיות. אלה הקרויות כך אנין בעיות או שאלות, אלא סיבוכים שנוצרו בגלל השימוש המרושל שלנו בשפות. מזה משתמע שבמקום לנסות לפתור את "הבעיות הפילוסופיות" יש להסביר את מקור הסיבוך שלהן, ואז הן יימוגו מעצמן.

ויטגנשטיין כתב את העבודה שלו על "בעיות פילוסופיות" בספרון עם הכותרת "המסכת הלוגית-פילוסופית". הספר מכיל שבעה משפטים ממוספרים מאחד עד שבע בלבד. משפטים לא ארוכים כך שאפשר לכתוב אותם בחצי עמוד, וזהו כל התוכן של הספר. אבל היות והמשפטים האלה מסובכים, לא מבחינת תחביר אלא מבחינת התוכן הרעיוני, הוא הוסיף סעיפי משנה כגון 1.1. ו-1.2. מתחת ל-1 שעוזרים להבין את 1. ושוב הוסיף סעיפים משניים לסעיפי המשנה, וכן הלאה עד ארבע רמות. לדוגמה אפשר למצוא סעיף 2.0.6.3. ההוספות האלה הגדילו את נפח הספר לכ-70 עמודים.

עבור ויטגנשטיין העולם הוא מכלול העובדות (ולא הדברים או חפצים) שבו – סעיף 1.1. הוא לא מתכחש לקיום הדברים בעולם, אלא לדידו לא הדברים הם שמעניקים משמעות

לעולם, אלא העובדת. במלים אחרות אנחנו לכשעצמנו לא מעניינים את ויטגנשטיין, אבל מעניינת אותו מאוד העובדה שאנחנו נמצאים באולם התפילה הזה!

עובדה יכולה להיות זאת (להרים את היד). שימו לב שבעובדות אין מילים. את העובדות אנחנו מתארים במילים, כגון "הרמתי את היד שלי", או "הספר מונח על השולחן". אבל זה רק התיאור שלי כאן ועכשיו, אדם אחר בזמן אחר יכול לתאר את אותה עובדה אחרת "היום ניסן הרים את היד". (תגובה יכולה להיות "מה? על מי הוא הרים את היד? ממת? הוא מרים יד? לא מתאים לו לנהוג באלימות"). התיאורים שלנו את העובדות משולים להיטלים של גוף הנדסי מסוים על מישורים שונים. לאותו גוף יכולים להיות היטלים שונים.

בכל עובדה יש מרכיבים. בהיטל של העובדה יש חלקים. אם היחס בין המרכיבים של העובדה מתאים לזה שבין החלקים של ההיטל, אז ההיטל, או הפרופוזיציה כלשון ויטגנשטיין, היא אמת ואם לא היא שקר.

אני לא רוצה להמשיך עם התורה של ויטגנשטיין. רק שממנה יוצאת גם תועלת מעשית. לפעמים מישהו מדבר הבלים עם חוסר טעם, ואתם רוצים לומר לו "די כבר, תשתוק, תסתום את הפה". אבל אתם לא חייבים להיות כאלה גסי רוח. אתם יכולים לומר לו בנימוס ובאלגנטיות "אבל אדוני, מה שאתה אומר הוא לא פרופוזיציה". ואם הוא שואל "מה זה פרופוזיציה?" אתם יכולים לשלוח אותו לויטגנשטיין והמסכת הלוגית-פילוסופית. יותר הוא לא יחזור אליכם, תאמינו לי.

לסיכום – אחרי התפילה כשאתם עולים למעלה לקידוש, במיוחד אלה מכם שכאשר ניחוש שלהם יוצא נכון או מתמלאת משאלת לב כלשהי שלהם מיד אומרים "למה לא חשבתי על מיליון דולר?", כלומר שוחרר המיליון דולר שביניכם, תחפשו מיליון דולר בכל מקום, מתחת לכיסאות ושולחנות, בעריסות של התינוקה, בכיורים, באסלה וכו', ואם אתם לא מוצאים, אל לכם למהר וללכת בדרכו של Professor Bertrand Arthur William Russell ולהסיק את המסקנה שהמהנדס הפרסי שלכם⁽¹⁾ הוא שוטה גמור, אלא עדיף שתתנו דעתכם על כך שהמשפט "במקום הזה אין מיליון דולר" איננו פרופוזיציה ולא ראוי לומר אותו, אלא צריך לשתוק עליו כפי שהמליץ Herr Professor Ludwig Josef Johan von Wittgenstein – סעיף 7 במסכת.

הוכן ונאמר ע"י ניסן אבדי בבית הכנסת של קהילת אשל אברהם – באר שבע.

---

(1) הכותב הוא מהנדס, בן ליהדות איראן.